

МЕТОДОЛОГІЯ. ПСИХОАНАЛІТИЧНІ ТА ГЕНДЕРНІ СТУДІЇ

УДК 82.0

ЕСТЕТИКА Г. В. Ф. ГЕГЕЛЯ В КОНТЕКСТІ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПОШУКІВ СУЧАСНОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

Наталія Іванівна Астрахан

orcid.org/0000-0002-4087-2466

astrakhann@rambler.ru

Доктор філологічних наук, доцент

Кафедра теорії та історії світової літератури

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Вул. В. Бердичівська, 40, 10008, м. Житомир, Україна

Анотація. Естетична теорія Г. В. Ф. Гегеля висвітлюється як актуальний для сучасного літературознавства приклад синтезу гуманітарного знання, що відповідає антропологічній та онтологічній літературознавчій зацікавленості, прагненню побудови цілісного світобачення у просторі гуманітарних наук. Гегелівські уявлення про мистецтво, художній твір, творчу суб'єктивність художника, субстанціальність у мистецтві, узгоджені з його цілісною філософською системою, тлумачаться як такі, що можуть слугувати своєрідним орієнтиром в процесі уточнення загальної концепції літератури та літературознавства на сучасному етапі їх взаємозумовленого розвитку.

Ключові слова: методологія літературознавства, естетична концепція Г. В. Ф. Гегеля, призначення мистецтва, субстанціальність.

Методологічний плюралізм, а іноді й методологічна анархія (Е. Касперський), притаманні сьогоднішньому літературознавчому дискурсу, не лише дають відчуття свободи дослідникам, але й вимагають особливої уваги до традицій, продовження яких спрямовує літературознавчі студії в те чи інше річище. У цьому плані естетична теорія Г. В. Ф. Гегеля, створена в межах „системи координат” німецької класичної ідеалістичної філософії, відіграє особливу роль, має „фонове” значення, не завжди вповні усвідомлюване літературознавцями. Оперуючи такими поняттями,

як „художній твір”, „образ”, „естетично прекрасне”, „творча суб’єктивність художника”, сучасні дослідники іноді не „пам’ятають” про гегелівські понятійно-термінологічні конотації, не використовують пов’язані з ними можливості. Дедуктивна „філософія художньої творчості”, розроблена засновником діалектичного теоретичного мислення, містить потужний теоретико-літературний та, зокрема, методологічний потенціал, що потребує осмислення на нинішньому етапі розвитку літературознавства. Мета даної статті – визначення векторів такого осмислення.

Методологічна розгубленість сучасного літературознавства є своєрідною реакцією на стан онтологічної та антропологічної невизначеності, що характеризує нинішню соціокультурну ситуацію, постмодерну картину світу та концепцію людини. Не в змозі дати аргументовану відповідь щодо феномену людини та сутності її буття, сучасна гуманітаристика не ставить перед собою завдання вибудувати, поєднуючи можливості різних (всіх) гуманітарних дисциплін, цілісну картину світу та концепцію людини. Власне, таке завдання навіть не сприймається як актуальне, хоча теоретико-методологічні екстраполяції зі сфери однієї гуманітарної дисципліни в простір іншої – явище частотне й характерне. Естетична теорія Г. В. Ф. Гегеля, щільно пов’язана зі створеною ним цілісною філософською системою, дає нам приклад синтезу гуманітарного знання, якого ми прагнемо на сьогоднішньому етапі розвитку. Власне, таке прагнення відбивають сучасні дослідження, що розробляють понятійні концепти з великим потенціалом універсальності: домінанта, розуміння, метафора, особистість, діалог тощо.

Запропонована Г. В. Ф. Гегелем філософія мистецтва як сфери естетичного, художньо прекрасного, ідеального не лише має витоками його філософську систему, а відіграє роль своєрідного „замкового каменя” цієї системи, надає їй цілісної завершеності. Це дозволяє сприймати „Естетику” як своєрідну філософську поему, могутній синтез наукового та художнього мислення, які автор, начебто, послідовно розмежовує, стверджуючи, що „художня творчість неначе чинить спротив регулюванню з боку думки” і як предмет дослідження „не відповідає вимогам наукового аналізу у власному сенсі цього слова” [1, с. 12]. Називаючи всю філософію „пізнанням всесвіту як єдиної органічної цілісності, котра розвивається зі свого власного поняття і, повертаючись у себе

внаслідок притаманної їй необхідності стати цілим, змикається з собою як єдиний світ істини” [1, с. 31], Г. В. Ф. Гегель практично стирає межу між науковим і художнім, взаємонаближує закони наукового та художнього пізнання. Погляд на всесвіт як єдину органічну цілісність, успадкований представниками німецької ідеалістичної філософії від мислителів античності, зокрема піфагорійців, що прямо називали природу „художницею”, зумовлював високий статус митця в контексті романтичної філософської та художньо-естетичної парадигми мислення. Митець у процесі художньої творчості виявляється конгеніальним дії творчих сил самої природи, а витвір мистецтва наділений властивістю бути органічною цілісністю, як сам всесвіт. З іншого боку, філософія, яка „служить істині”, визначається Г. В. Ф. Гегелем як „неперервне богослужіння”: „філософія не має іншого предмета, крім бога, і є, по суті, раціональною теологією” [1, с. 109]. Хоча автор „Естетики” ставить мистецтво нижче релігії та філософії як щаблів самопізнання абсолютного духу, ці щаблі в його розумінні взаємопов’язані, один надбудовується над іншим, спирається на його досвід.

Визначаючи роль німецького філософа у процесі становлення „теоретичної поетики літературного твору”, Ю. Рассказов зауважує: „гегелівська поетична естетика (поетика в міфологічній формі естетики та поетика естетичного як міфологеми, особливого гатунку свідомості) є теоретичною поетикою творчого пізнання, творчого конструювання історичної структури образу (окрема історична поетика романтизму) і метафізичною типологією (класифікацією) родів мистецтва (міфологема синхронної поетики)” [4]. Можливість виокремлювати в просторі теоретичних побудовань Г. В. Ф. Гегеля „міфологеми” зумовлена цілісністю його світобачення, свідомими переходами від раціонального до синкретичного мислення, що дозволяє вбачати в його „символічній естетиці” (Ю. Рассказов) свого роду „теологічно скеровану та естетично завершену” (О. Корабльов) „перетворену форму” (М. Мамардашвілі).

Гегелівський погляд на мистецтво в контексті його відношень із наукою (вищою формою виявлення якої є філософія) та релігією відповідає сьогоднішньому прагненню до нового гуманітарного синтезу, притаманного й літературознавству. Так, Ю. Рассказов розмірковує про зв’язок між філологією та теологією в процесі живого словесного розуміння людиною свого місця у світі, про

поетику як простір усвідомлення єдності цілі та цілісності, що походить від цілі. Такого роду міркування дають можливість визначити сутність людини та її світу так, що це „наукове” визначення не суперечить релігійному прагненню наблизитись до Бога та особистій практиці життєрозуміння: „Система слів, що є реальною суцюзю у своєму систематичному роздрібленні, така, що пізнає бога, – ось що таке людина. Кожен з нас – лише конкретна предметність сукупності слів (фізичних елементів, органіки, енергетики, мови), керована конкретною абстрактністю Бога. Без тієї чи іншої сторони ми не дійсні, тобто – нас немає. Бути ми можемо, лише розуміючи суцюзю міфологему – ціль, витворену творенням відання. Ціль і дає нам цільність, у тому числі визначає єдність, цільність філології-теології як особливої форми нашого творчого витворення” [4]. Подібні інтенції, залишаючись у межах стилістики „поміркованого академізму”, озвучує як з необхідністю актуальні О. Корабльов, спираючись на духовно-інтелектуальний досвід В. Соловйова, П. Флоренського, М. Бахтіна, відстоючи життєствердний характер „цілісного світобачення”, що передбачає подолання суперечності між цілісним світом та окремим поглядом на нього, триєдність „добра, істини й краси”: „ані релігійне, ані художнє, ані наукове світобачення, якщо взяти їх відокремлено, не можуть претендувати на повну адекватність, і лише у єдності, у відношеннях взаємної відповідальності, вони можуть виразити смислову повноту, яку можна було б назвати цілісним світосприйняттям” [2].

Антропологічна та онтологічна зацікавленість сьогоденного літературознавства, спроба дати в контексті літературознавчих досліджень відповідь на питання про сутність людини та буття в їх естетично значущій взаємодії об’єктивно свідчить про таке розширення предметної сфери науки про літературу, яке актуалізує естетичні системи минулого, зокрема гегелівську. У цьому плані літературознавчі інтенції, пов’язані зі звуженням предметної сфери (лише форма для формалістів, лише твір для „нової критики”, лише текст як знакова система для семіотики тощо), не відкидаються, а переосмислюються, розглядаються як один з аспектів у перспективі смислового різнопланово контекстуального розширення, універсалізації концептуальних понять. Це дозволяє усвідомити відкритість до досвіду інших гуманітарних наукових дисциплін як атрибутивну ознаку літературознавства, яка проявляється перш за все на методологічному рівні у здатності використовувати будь-які

методи та методології. Ця ознака може реалізовуватись у позитивному (як прийняття методологічних естраполяцій зі сфери інших дисциплін) чи в негативному (як заперечення правомірності такого роду естраполяцій) плані, але за будь-якої реалізації вона залишається константою для розвитку літературознавчої думки.

Методологічна відкритість літературознавства корелює з відкритістю літератури, її здатністю естетично освоювати та художньо втілювати будь-який матеріал, будь-які (всі) аспекти суб'єктивної та об'єктивної реальності у процесі побудови цілісної картини світу та концепції людини (уявлення суб'єкта думки про себе, яке є потребою і ознакою свідомості, що мислить). На думку Г. В. Ф. Гегеля, у мистецтві реалізується розумне прагнення людини духовно усвідомити внутрішній та зовнішній світ, представивши його як предмет, в якому вона впізнає власне „Я”. У результаті такого гносеологічно значущого наочного „подвоєння”, зовнішнього втілення „для-себе-буття” [1, с. 38] виникає „висока реальність” мистецтва, за якою німецький філософ визнає „більш істинне існування, ніж за узвичаєною дійсністю” [1, с. 15]. Літературознавче пізнання „високої реальності” літератури як мистецтва слова ніколи не можна буде вважати раз і назавжди методологічно обґрунтованим і регламентованим, оскільки людина як суб'єкт та об'єкт художнього і наукового пізнання, перебуваючи в постійному розвитку, змінює уявлення про суб'єктивний та об'єктивний світ, непередбачувано по-новому виокремлює предмети пізнання. Саме це робить методологічну базу літературознавства відкритою і до „досвіду науки”, і до „досвіду мистецтва” (поняття Г.-Г. Гадамера), до досвіду в найширшому розумінні цього слова.

У контексті міркувань Г. В. Ф. Гегеля „вільна розумність людини” зумовлює виникнення не лише мистецтва, але й будь-якої дії та знання (мислєдіяльності в цілому, якщо використати загальнометодологічний концепт Г. П. Щєдровицького), створюючи спільне підґрунтя для будь-якої діяльності. Гегелівська естетика як філософія художньої творчості акцентує специфіку мистецтва, пов'язуючи її з тим, що твір мистецтва звертається не лише до органів чуття людини (передусім „теоретичних” – зору та слуху), а й до духу, розкриваючи „істину (курсив Г. В. Ф. Гегеля) у чуттєвій формі”. Таким чином, у просторі мистецтва має бути подоланою „розколотість життя і свідомості”, роздвоєність людини: „З одного боку, людина перебуває в полоні повсякденного життя та земного

існування, страждає під тягарем потреб та нужди, її ущільнює природа, вона обплутана матеріальними справами, чуттєвими цілями та їх задоволенням, претворена на раба й охоплена потоком природних потягів та пристрастей. З іншого боку, вона підноситься до вічних ідей, до царства думки та свободи, дає собі в якості волі загальні закони та визначення, знімає з навколишнього світу покрівлю його живої, квітучої дійсності й розкладає його на абстракції” [1, с. 60]. Уявлення про суперечливе чуттєве та духовне підпорядкування людини самим автором усвідомлюється як щільно пов’язане із сучасним (романтичним) культурним контекстом. Але цей зв’язок не відміняє проблеми самовизначення людини як духовно-тілесної істоти, проблеми, що постійно залишається актуальною, проходить через весь шлях культурного розвитку. Відповідно до гегелівської концепції світу та діалектики його філософського мислення, „змістом мистецтва є ідея, а його формою – чуттєве, образне втілення”, тобто завдання мистецтва полягає в опосередкуванні духовного (адже ідея, за Г. В. Ф. Гегелем, – це абсолютна ідея, абсолютний дух, розвиток якого зумовлює загальне існування) та чуттєво втіленого, „поєднанні їх у вільне, примиренне ціле” [1, с. 75].

Отже, Г. В. Ф. Гегель реалізує певну аналогію між поєднанням духовного та чуттєво-втіленого у творі мистецтва та в людині: „...природна форма людського тіла уявляє собою таке чуттєво конкретне утворення, яке може адекватно втілити конкретний у самому собі дух” [1, с. 76]. Але, на його думку, „художній твір не має такого наївно самодостатнього існування; він є по суті своїй питанням, зверненням до серця, що відгукується на нього, заклик до душ та умів” [1, с. 77]. Підпорядкованість твору мистецтва завданням діалогу з кожною людиною, що стоїть перед ним, зверненість до духу, здатність задовольнити духовні потреби людини надає йому „вищої” реальності, виразно акцентує комунікативну функцію мистецтва та знаковий характер художнього твору. Комунікація, яка здійснюється на ґрунті мистецького твору, та знаки, які використовуються в процесі такої комунікації, характеризуються особливою якістю – субстанціальністю, сутність якої розкриває гегелівська естетика. Естетична комунікація, за Г. В. Ф. Гегелем, дозволяє реалізувати свободу – „вище визначення духу”, свободу, змістом якої є „розумне взагалі, наприклад моральність у дії, істина в мисленні” [1, с. 105]. Добро (моральність) та істина, набуваючи в художньому

творі відповідної чуттєвої форми виявлення (гармонійно-органічної рівноваги означуваного та означника), породжують естетично прекрасне – ідеал. Таким чином, у мистецтві оприянює себе „вища істина”, яка є рішенням „вищої протилежності, вищого протиріччя”: „У ній втрачає свою значущість та силу протилежність між свободою та необхідністю, духом та природою, знанням та предметом, законом та потягом, втрачають свою силу взагалі протилежність та протиріччя як такі” [1, с. 108].

Проведена Г. В. Ф. Гегелем аналогія між людиною та твором мистецтва, окреслений як атрибутивний для мистецтва шлях подолання протиріччя й наближення до вищої істини та пов’язаної із цим свободи дозволяє зрозуміти характерні для ХІХ та початку ХХ століття спроби скоротити відстань між життям та мистецтвом – від романтичного культу митця до англійського естетизму та символістської життєтворчості, мрії про „народження” людини-артиста. Незадоволення прагматично зорієнтованою соціальною дійсністю, погляд на людину та події її життя як „знаки” (символи) у процесі комунікації (діалогу) з трансцендентним, перетворення самої людини (О. Вайльд) та її життя (О. Блок) на художній твір сприймалися як можливість досягнення якісної трансформації людського існування відповідно до законів мистецтва. Це був інший шлях у порівнянні з тим, який обрав сам Г. В. Ф. Гегель, прагнучи у філософії поєднати об’єктивність мистецтва та суб’єктивність релігії, через вищу суб’єктивність мислення прийти до об’єктивної загальності істинної думки. Катастрофи, які траплялися з митцями на цьому шляху, поставили його під сумнів, що знайшов максимальне вираження в художній практиці модернізму, і врешті-решт привели до тотального розчарування в мистецтві та у дійсності. Для постмодернізму мистецтво – лише гра, умовна впорядкованість якої (адже і відсутність правил може стати правилом гри) має протистояти хаосу позбавленої смислу дійсності. Сьогодні людина не ставить перед собою завдання побачити красу та істину в житті й витворі мистецтва, не взаємопов’язує красу з істиною, мистецтво з реальністю. Вона живе в умовах „бунту проти Гегеля” [5], не рефлексуючи щодо правомірності такого бунту, перетворивши його на стереотип сучасної свідомості.

За точним визначенням М. Ліфшица, основою філософії мистецтва Г. В. Ф. Гегеля є поняття істини, твердження, що „краса є істиною, істиною у формі споглядання, в образах наших почуттів, у формах самого життя” [3, с. 100]. Гегелівське розуміння істинності

ґрунтується на уявленні про відповідність (*Uebereinstimmung*) явища власному поняттю, глибинній узгодженості його із самим собою, зі своїм належним виміром. Якщо така відповідність, така узгодженість реальності зі своїм поняттям відсутні повністю, існування виявляється неможливим: явище розпадається, перестає існувати. На відміну від І. Канта, який вважав істинність чи неістинність, передусім, фактами людської свідомості, наслідком коректних чи некоректних суджень, Г. В. Ф. Гегель пов'язує істину з реальністю. Стверджуючи, що „прекрасне в мистецтві є чуттєвим усвідомленням істини, Гегель має на увазі не просту правильність свідомості художника, що зображує свій предмет з тим чи іншим ступенем формальної майстерності, а живе відчуття реальності, яке дає нам радісне задоволення з приводу того, що в цій реальності присутня істина як самовиправдання, норма, перехід з реального в ідеальне” [3, с. 105]. Істинності буття має відповідати істинність мистецтва, істинність художнього твору, яка може бути забезпечена лише субстанціальним ставленням митця до дійсності. Саме ця „субстанціальність” як відчуття причетності до загального зв'язку істинного буття дає митцю необхідну міць та силу.

Уявлення про „загальний” зв'язок поширюється в естетичній концепції Г. В. Ф. Гегеля й на саме мистецтво. Усі його види отримують визначення в контексті зумовленої співвідношенням чуттєвого та духовного еволюції мистецьких форм, що веде до закономірної зміни архаїчного мистецтва класичним і класичного романтичним. Створений німецьким мислителем образ мистецтва як грандіозного храму (архітектура – домінуюче мистецтво архаїчного періоду), в якому займає своє місце втілений у скульптурному образі людини (скульптура – вершина мистецтва класичного періоду) ідеал гармонії тілесного та духовного, в якому звучить величний гімн на честь істини та краси (з музикою і поезією, на думку філософа, пов'язані найвищі досягнення мистецтва романтичного періоду), втілює ідею цілісності мистецького розвитку людства, що відповідає органічній цілісності світобудови. Цей гносеологічний образ не лише змушує замислитися над тим, яке місце в загальній „храмовій” будівлі загальнолюдського мистецтва посідають пізні синтетичні його види, наприклад кіно, але й повернутися до міркувань про телеологічну скерованість розвитку та людської культури взагалі, й мистецтва зокрема.

Отже, естетична думка Г. В. Ф. Гегеля в контексті літературознавчих методологічних пошуків не сприймається як архаїчна. Основні положення „Естетики” повертають нас до розмитих постмодерністською науковою парадигмою фундаментальних засад гуманітаристики, що серед них як особливо актуальні для науки про літературу сприймаються такі:

– реальність мистецтва (і, зокрема, літератури як мистецтва слова) може бути науково освоєна лише у зіставленні з дійсною реальністю, на тлі розуміння закономірностей її розвитку від минулого до майбутнього, законів світобудови в цілому, „втрата” однієї реальності в процесі пізнання веде до неминучої „втрати” реальності іншої;

– феномен художньої творчості проявляє феномен людини, смисл її буття, естетичне ставлення людини до дійсності розкриває головну антропологічну таємницю – таємницю походження та призначення людини, і літературознавство, породжуючи нові концепції художньої творчості, приречене давати нові варіанти відповіді на головне питання філософської антропології;

– художня цілісність як предмет літературознавчого пізнання, цілісність мистецтва як особливої сфери, в якій з необхідністю визначається потенціал розвитку людини та людства, вимагає цілісності наукового мислення, мотивованого діалектичного об’єднання методів та підходів, розроблених у контексті розвитку різних гуманітарних дисциплін, а також синтезу наукового, художнього та релігійного модусів пізнання, свідомого переходу від одного „досвіду” до іншого, несуперечливої єдності рефлексії та переживання, гносеологічного й онтологічного.

1. *Гегель Г. В. Ф. Эстетика* : в 4 т. / Г. В. Ф. Гегель. – М. : Искусство, 1968. – Т. 1. – 312 с.
2. *Кораблев А. А. О целостном мировоззрении* / А. А. Кораблев // Радуга. – К., 2007. – № 3. – С. 147–154.
3. *Лившиц М. Эстетика Гегеля и современность* / М. Лившиц // Вопросы философии. – 2001. – № 11. – С. 98–122.
4. *Рассказов Ю. С. Теоретическая поэтика литературного произведения [Электронный ресурс]* / Ю. С. Рассказов. – Режим доступа : <http://www.proza.ru/2009/11/08/231>.
5. *Черноризкая О. Л. Бунт против Гегеля [Электронный ресурс]* / О. Л. Черноризкая. – Режим доступа : http://www.kuchaknig.ru/show_book.php?book=177498.

ЭСТЕТИЧЕСКАЯ ТЕОРИЯ Г. В. Ф. ГЕГЕЛЯ В КОНТЕКСТЕ МЕТОДОЛОГИЧЕСКИХ ПОИСКОВ СОВРЕМЕННОГО ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЯ

Наталья Ивановна Астрахан
orcid.org/0000-0002-4087-2466
astrakhann@rambler.ru

*Доктор филологических наук, доцент
Кафедра теории и истории мировой литературы
Житомирский государственный университет имени Ивана Франко
Ул. Б. Бердичевская, 40, 10008, г. Житомир, Украина*

Аннотация. Эстетическая теория Г. В. Ф. Гегеля рассматривается как актуальный для современного литературоведения пример синтеза гуманитарного знания, соответствующий антропологической и онтологической литературоведческой заинтересованности, стремлению к построению целостного мировоззрения в пространстве гуманитарных наук. Гегелевские представления об искусстве, художественном произведении, творческой субъективности художника, согласованные с его целостной философской системой, характеризуются как своего рода ориентиры в процессе уточнения общей концепции литературы и литературоведения на современном этапе их взаимообусловленного развития. Историзм и диалектика эстетического мышления Г. В. Ф. Гегеля, соотнесенное рассмотрение им реальности искусства и действительной реальности, характеристика художественного творчества в контексте бытия духа, определение произведения искусства в связи с диалектическим преодолением противоречия между чувственно данным и духовным, разработка понятия о субстанциальности художественно-творческой деятельности не воспринимаются сегодня как архаические. Основные положения эстетической теории немецкого философа могут быть положены в основу синкретической модели гуманитарного знания, по-новому определяющей значение опыта литературы и литературоведения как принципиально открытых гносеологических систем.

Ключевые слова: методология литературоведения, эстетическая концепция Г. В. Ф. Гегеля, назначение искусства, субстанциальность.

THE AESTHETIC THEORY OF G. W. F. HEGEL IN THE CONTEXT OF SEARCH METHODOLOGICAL OF MODERN LITERARY STUDIES

Natalia Astrachan
orcid.org/0000-0002-4087-2466
astrakhann@rambler.ru

*Department of theory and history of world literature
Zhytomyr state University of Ivan Franko
St. B. Berdichevsky, 40, 10008, Zhytomyr, Ukraine*

Abstract. The aesthetic theory of G. W. F. Hegel is regarded as relevant to modern literary studies example of the synthesis of humanitarian knowledge, relevant anthropological and ontological literary interest, the desire to build a holistic worldview in the space of the Humanities. Hegel's views on art, artwork, creative subjectivity of the artist, consistent with his holistic philosophical system, characterized as a kind of guidance in the process of clarifying the General concept of literature and literary studies at their present stage of development are interrelated.

Historicism and dialectics of aesthetic thinking G. W. F. Hegel, matched with the consideration of artistic reality and actual reality, characteristic of artistic creativity in the context of being spirit, the definition of works of art in connection with the dialectical overcoming of contradictions between the spiritual and the sensual data, the development of notions of substantiality artistic and creative activities are not perceived today as archaic. The main provisions of the aesthetic theory of the German philosopher can be the basis for a syncretic model of cultural knowledge, a new determining the value of the experience of literature and literary studies as a fundamentally open epistemological systems.

Key words: methodology of literary studies, aesthetic conception of G. W. F. Hegel, the purpose of art, the substantiality.

References

1. Hegel G. W. F. *Estetika* [The Aesthetics]. Moscow, 1968, vol. 1, 312 p. (in Russian).
2. Korablev A. A. O tselostnom mirovozzrenii [About holistic worldview]. *Raduga*, 2007, no. 3, pp. 147–154. (in Russian).
3. Lifshits M. Estetika Gegelya i sovremennost [The Aesthetics of Hegel and modernity]. *Voprosy filosofii*, 2001, no. 11, pp. 98–122. (in Russian).
4. Rasskazov Yu. S. *Teoreticheskaya poetika literaturnogo proizvedeniya* [Theoretical poetics of a literary work]. Available at: <http://www.proza.ru/2009/11/08/231> (accessed 1 October 2015). (in Russian).
5. Chernoritskaya O. L. *Bunt protiv Gegelya* [Revolt against Hegel]. Available at: http://www.kuchaknig.ru/show_book.php?book=177498 (accessed 1 October 2015). (in Russian).

Suggested citation

Astrachan N. Estetyka G. V. F. Hegelia v konteksti metodolohichnykh poshukiv suchasnoho literaturoznavstva [The Aesthetic Theory of G. W. F. Hegel in the Context of Search Methodological of Modern Literary Studies]. *Pytannia literaturoznavstva*, 2015, no. 91, pp. 185–195. (in Ukrainian).

Стаття прийнята до друку 15.10.2015 р.